

sek érzékeléséhez. A továbbiakban, a *Politika és történelem (1878—1909)* c. részben élénk tárul ennek az elhibázott életműnek nemcsak politikai, hanem morális csödjé is. Erdeme a szerzőnek, hogy elvi megállapításainak magvára ráirányítja az európai történetírás reflektorát is. Figyelemre méltóak a filozófiai és történetírói pozitívizmus magyarországi jelentkezésével kapcsolatos fejtegetések.

Könyve befejező részében, a Thaly-hagyaték és az utókor tárgyalásában összegeződik az a szigorú, de helytálló következtetés, hogy Thaly Kálmán egész munkásságának színvonalát a történetírás általános elvi és etikai követelménye alatt áll. Ezen az összképen nem változtatnak bizonyos pozitív vonások, melyeket a szerző nem mulasztott el kiemelni eme tragikus életpálya tanulságainak levonása közben. Még forráspublikációs tevékenységének hangsúlyozott pozitívumait is lerontják a negatívumok, s ezért szövegkiadásait fenntartással, kritikával lehet csak használni.

Az általános elvi tanulságokon túlmenően közvetlenül az irodalomtörténet körébe vág a Szekfü-vita után a „kuruc dalpör” vázlatos ismertetése. Tömör értékelésével egyetértünk. A „kuruc költészet” és az a kép, melyet Thaly a fejedelemtől és kurucairól festett, saját költői és politikai ideáljainak visszavetítése, nemesi-nacionalista mákony, kétségtelen hatásos, díszes, fényes, de üres álkuruc kultusz volt. Az irodalomtörténetírás támaszkodva a történeti kutatások eredményeire, éppen Várkonyi Ágnes művének megjelenésével egy időben vette számba, hogy a kuruc költészetrel kapcsolatosan eddig felmerült problémák közül melyek tekinthetők már részben vagy egészben megoldottnak. A Thaly-kérdés, a kuruc költészet hitelességének ügye lényegében lezártnak minősíthető. A felgyülemlett dokumentumok Thaly ellen szólnak, s arra készítetnek, hogy véglegesen elvessük a „kuruc költészet” általa bevezetett fikcióját, mint irodalomtörténeti kategóriát. Leszögezendő, hogy a Thaly-kérdés elvi értékelése tekintetében Várkonyi Ágnes kutatásai, a történet- és irodalomtörténetírás eredményei összevágának, ill. bírálólag kiegészítik egymást. (Vö. pl. Varga Imre: *A kuruc költészet kérdésének története*. ItK 1961. 1. sz., — valamint Várkonyi Ágnes vitacikkét, *Kuruc költészet és pozitívizmus*. Századok 1961. 4—5. sz.) Megjegyzendő, hogy a könyvben a költő Thalyról szóló fejezet, *Költészet és történelem (1839—1867)*, történelem tollából rendkívül dicsérendő vállalkozás, mert tulajdonképpen ez vezet el a féresiklott életmű nyitjához, a költészetől a történetírásig megtett útjának megértéséig.

„E tanulmány írója úgy jutott el a Thaly-problémához, mint a Rákóczi-szabadságharc

történetének kutatója” — írja a szerző bevezetőjében. Ez a szerény vallomás egyben könyve főerősségére világít rá. Ennek köszönhető, hogy önállóan és biztosan tájékozódik a bonyolult tudománytörténeti kérdésekben, hiszen nemcsak Thaly történetírói tevékenységét, hanem a Rákóczi-szabadságharc szerteágazó történeti irodalmát és forrásanyagát is jól ismeri. S ha értékes tanulmányát nem is tekintjük végső ítéletnek, s ha egyes rész-megállapításai vita tárgyát képezik is, lényegében új szempontokkal járult hozzá Thaly Kálmán helyének kijelöléséhez a korabeli magyar történetírásban.

Hopp Lajos

Kiss József: Tüzek. Válogatott versek. Válogatta, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta: Komlós Aladár. Bp. 1961. Szépirodalmi K. 297 1.

Kiss Józsefnek sikerül először állandósítani egy új városi-polgári ízlésű folyóiratot a múlt század nyolcvanas éveinek egyre-másra induló és néhány szám után menthetetlenül megszűnő folyóirat-kísérletei nyomában. A *Hét* sikere nemcsak azt bizonyítja, hogy a kilencvenes években megérett az idő egy frissebb, polgáribb szellemű és ízlésű városi folyóirat befogadására, hanem szerkesztőjének elhivatottságát is jellemzi.

Kiss Józsefnek ez az érdeme a magyar irodalmi ízlés fejlődésében már történeti dokumentum. A halála éve negyvenedik fordulójára megjelent kötetének — amelyik talán legszebb verse, a *Tüzek* címét viseli — válogatója és bevezetője, Komlós Aladár joggal állapítja meg mégis, hogy „helye, rangja, máig sincs egyértelműen tisztázva”.

Nincs, mert egyénisége összetett, sokrétű, mint a századvég legtöbb írójé. A bevezetés finoman elemzett megállapítások kíséretében bizonyítja, hogy milyen sok elemét lehet felfedezni verseiben a századvégi modern költészetnek: az újszerű jelzőknek, metaforáknak stb. Különösen jellemző verseire a modern szimbolista líra legfontosabb törekvése: a zeneiség.

Egy másik jellemvonás is szembetűnő azonban ezekben a versekben: bizonyos ragaszkodás a népmuzetisi iskola költői hagyományaihoz, műfajban és kifejező formában egyaránt. Mindvégig megtart valamit a hagyományos iskolából, amelyiknek a megtéréséhez pedig olyan sokban hozzájárult. Nemcsak az 1871-es *Balladá*-ban van szó „frankok honáról”, „habdagályról”, amely „rém-séges jajt” hoz, meg „gyilkos ölyüről”, hanem költészetében mindvégig érzik valami avult íz. Mindvégig alkalmazza például a

félmúltat. Állandóan előfordulnak verseiben az ilyen összevonások is: „vonásid”, „leküzdni”, „léptid”, „szárnyit”, „avatlan”, „törhetlen”, vagy még erősebbek: „üldnek”, „elzült” stb. Feltűnik a régies hiányjeles rag-elhagyás is: „sarokba”, „nevébe”, „fülébe” — aminek semmi értelme nincs, de a hagyományos költői gyakorlat állandóan élt vele. Vannak késői verseiben is ilyen patetikus-biedermeier kifejezések, mint: „éjmagány”, „lángbor”, „délszak”, „délövi” stb.

A bonyolult századvégnek nem egy ilyen érdekes kettős arculatú alakja él a magyar irodalomban. A kritikus Péterfy Jenő szinte ugyanilyen kettősséget mutat, mint Kiss József — ha egy kicsit más előjellel is. Kiss József diadalra segítette juttatni az újat, saját műveiben viszont végig ragaszkodott a régihez. Péterfy belekényszerítette magát a konzervatív irodalmi szerepbe, holott szelleme már más volt, új, előremutató.

Érdekes a találkozásuk is. Péterfy, a konzervatív *Budapesti Szemle* munkatársa és Gyulai bizalmasa, sohasem írt *A Hét*-be. Tragikus halálakor azonban a legszebb nekrológot éppen Kiss József lapjában írja róla Ambrus Zoltán.

Harsányi Zoltán

Radnóti Miklós: Eclogák. Az utószót írta: Trencsényi-Waldapfel Imre. Bp. 1961. Magyar Helikon. 107 l.

A bukolikus hang, az idill problémája, mondhatnánk, a központi kérdés Radnóti Miklós költészetében. A halálfélelem és az idill klasszikus egységét valószínűleg meg, írta róla Sötér István; Ortutay Gyula pedig az idill politikai jelentőségét ragadta meg, — az ember harmonikus világának szembeállítását a fasizmus embertelenségével. Trencsényi-Waldapfel Imre esszéjében Sötér és Ortutay eredményeiből indult ki, és filológiaiilag mindig meggyőző elemzésében sokszínű, új szempontokban gazdag Radnóti-képet állít elének. Tanulmányának lényegét az alábbiakban lehetne összefoglalni.

A halálraítélt költő az idill felmutatásával lázad a fasizmus ellen. Az idill Radnóti kérelhetetlen harmóniaigényét fejezi ki úgy, hogy a költő egyidejűleg tudatoson farkasszemet néz korának barbárságával. Az idill, különösen az Eclogák esetében, békéért esdeklő költészet, az egész humanista kultúra felsorakozik a fasizmus ellen, a bibliai próféták, az antik költők, és a kortársak is, Garcia Lorca és József Attila. Az idill azonban nemcsak a költő programja, hanem egyéni sorsa szempontjából is döntő jelentőségű, amint ez Trencsényi-Waldapfel érdekes, szemléletes, — de kissé mesterkélty, különösen, amikor

Vergiliusra is vonatkoztatja — Proust-párhuzama megvilágítja. „Az eltűnt idő boldogító emlékei” erősítik a költőt, lehetővé teszik szilárd, magasrendű etikai magartásának kialakítását és megtartását. Azt az erőfeszítést támogatják sikerrel, amelynek eredményeként a költő mindig távlatokban tudott gondolkodni, tragédiájának súlya alatt nem roppant össze, nem lett ámokfutó. Az Eclogák, az Erőltetett menet költői játékoságának is, az a szerepe, hogy megóvja a költőt a belső összeroppanástól.

A költő vallomása és tudós pontossága, költészet és filológiai szerencsés találkozása Trencsényi-Waldapfel esszéje. Egy-egy kifejezés egészen elvétve talán nem a legpontosabb, felsorolni ezeket azonban felesleges lenne.

Ferenczi László

Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1959. Szerkesztő bizottság: Bélyey Pál, Hajdú Helga, Keresztúry Dezső, Lázár Péter. Felelős szerkesztő: Dezsényi Béla. Bp. 1961. Kossuth ny. 410 l.

Az Évkönyv elsősorban könyvtártudományi tárgyú dolgozatokat közöl, azonban a tanulmányok jelentős része irodalomtörténeti szempontból is értékes adatokat szolgáltat, figyelemre méltó problémákat vet fel. A könyvtár életét és a könyvtári munka módszertani kérdéseit tárgyaló tanulmányokkal bővebben nem foglalkozunk. A bibliográfia és a sajtótörténet területén Fazekas József (*Pótlások Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának I—III. kötetéhez*), Terbe Lajos (*A Szovjetunió európai részében megjelent magyar lapok 1917—1921*), és Markovits Györgyi (*A Nemzeti Könyvtár remotái nyomán*) dolgozatait említjük meg.

A könyv- és könyvtártörténeti jellegű munkák szerzői közül Soltész Zoltánné (*Hans Sebald Beham metszeteinek útmutatása egy XVI. századi csonka perikópás könyv meghatározásánál*) egy — illusztráció tanúsága szerint valószínűleg a Hoffhalter nyomdában készült — 1569 táján megjelent egyházi könyv ismertetése során mutat rá Hans Sebald Beham művészetének magyarországi hatására, Csapodiné Gárdonyi Klára (*Mátyás király könyvtárának scriptorai*) a Corvina felkutatható kódexmásolóinak nevét és működését ismerteti, Hernády Ferenc (*Klimó György könyvtárának két felirata*) a tudománypártoló XVIII. századbéli pécsi püspök által létesített első magyar közhasználatú könyvtár nyilvánossá tételének időpontját próbálja meghatározni, és a könyvtár szabályzatának történetéhez szolgáltat adatokat, Borsa Geodeon két, *Peraudi* (a tanulmány címében